

ЦИВІЛЬНЕ ТА ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО І ПРОЦЕС

УДК 347.9

О. В. Дем'янова
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та історії держави і права
та приватноправових дисциплін
Національної академії Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ КАТЕГОРІЇ «ПРАВОВІДНОШЕННЯ» У СФЕРІ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

Питання про доктринальне відображення сутності цивільного процесу, що дозволяло б пояснити його закономірності та обґрунтувати шляхи дослідження, належить до вельми спірних. Значна частина науковців дотримується думки про доцільність розгляду цивільного процесу через призму категорії «правовідношення». Започаткував концепцію процесу як правовідношення наприкінці XIX століття німецький вчений О. Бюлов. У подальшому цей погляд знайшов підтримку та досить потужно був розвинутий і вітчизняними науковцями. На сьогодні теорія цивільних процесуальних відносин займає чільне місце в доктрині цивільного процесу, складаючи методологічну базу багатьох наукових досліджень.

Дослідженню цивільних процесуальних відносин присвячено праці таких авторів, як: О.В. Гагаринов, М.А. Гурвич, Д.Р. Джалилов, Т.Г. Євстіфеева, Н.В. Ласкіна, О.Г. Лук'янова, В.П. Мозолін, Є.О. Нефедьев, А.О. Павлушина, А.Л. Паскар, В.М. Протасов, Т.В. Сахнова, І.В. Стасюк, В.Н. Щеглов та ін. Разом із тим аналіз цивільного процесу крізь призму правовідношення не є однозначним та викликає ряд зауважень. Тому метою цієї статті є дослідження окремих проблем, пов'язаних із розглядом цивільного процесу в якості правовідношення (системи правовідносин).

Категорія «цивільне процесуальне правовідношення» спадкує всі проблеми, пов'язані з більш загальними родовими поняттями, такими як «правовідношення» та «суспільне відношення». Як влучно зауважує А.О. Рибалов, легальне або загально визнане визначення поняття «правовідношення» відсутнє, як і найближче родове поняття «суспільне відношення» [1, с. 7]. Відповідно, різноманітність теорій цивільного процесуального правовідношення накладається на відсутність сталого розуміння більш загальних понять, що не сприяє уніфікації наукового знання.

Розвиток і поширення теорії правовідносин у вітчизняній юриспруденції є значною мірою здобутком радянського періоду становлення правової науки, в якій правовідношення стало однією з основних методологічних категорій. Теорія правовідносин, що склалася у вітчизняній юриспруденції, є цільною тільки в системі координат, визначеній на підставі примату норми писаного права. Для неї норма породжує (регулює) правовідносини, а правовідносини є похідними від норми та суспільних відносин. Розширення уявлення про право істотно корегує теорію правовідносин. Науковці зазначають, що з позицій соціологічного праворозуміння правовідносини є формою права поряд із правовими нормами [2, с. 26]. Відповідно, якщо правовідносини – це форма права, то поняття права вбирає в себе правовідносини та змінює їх зміст.

Визначаючи таку специфічну ознаку правовідношення, що виокремлює його серед інших суспільних взаємодій, як тісний зв'язок із нормою права, Г.Н. Муртазаєва говорить про її дію в романо-германській правовій системі [3, с. 79]. Дійсно, система прецедентного права порушує традиційну для вітчизняної теорії схему виникнення та розвитку правовідношення. У науковій літературі йдеться про те, що традиційна дія вітчизняної норми права в часі перспективна, а прецедент має зворотну силу, оскільки суддя, вирішивши конкретну юридичну справу на підставі фактів, що мали місце в минулому, має прийняти за ними рішення шляхом формування нової норми до факту, що здійснився [4, с. 17]. Отже, тільки судовим рішенням буде встановлено, в чому зміст права в даному конкретному випадку і яка поведінка дійсно є правовою. Відповідно, різноманітність форм права та підходів до праворозуміння підкреслює односторонність теорії правовідношення.

Поняття правовідносин у вітчизняній правовій традиції безпосередньо пов'язується з реалізацією

права. Вчені зазначають, що правовідносини – це право в житті, воно в них знаходить свою реалізацію [5, с. 8]. Втім, зворотна теза не є настільки однозначною і часто обставляється певними зауваженнями. Хоча ряд авторів вважає, що правовідносини слід вважати єдиною можливим способом реалізації норм права [6, с. 121–122; 7, с. 438], не всі є категоричними у висновках. Деякі науковці стверджують, що правові норми в певних випадках діють поза правовими відносинами [8, с. 12; 9, с. 21]. Йдеться про реалізацію поза правовідносинами загальних правових норм, що встановлюють правовий статус та компетенцію [6, с. 30; 10, 358], заборонних норм [2, с. 30; 11, с. 26; 12, с. 82–86; 13, с. 148].

Втім, на сучасному рівні розвитку вітчизняної наукової думки посилюється тенденція наділення категорії правовідносин вельми широким змістом, включення до цього поняття всіх моментів, пов'язаних із реалізацією права. Зрозуміло, що більшість дискусій витікає з різноманіття підходів до визначення змісту правових понять і категорій, в якому важко віднайти істину, оскільки більшість із таких категорій має конвенціональний характер. Встановлення оптимальної міри співвідношення загального і особливого, що знаходиться в основі формування системи правових понять, є вельми складним завданням юриспруденції. Разом із тим більш виправданою представляється поміркована позиція, заснована на визнанні багатоманітності проявів правової дійсності. Тому, на нашу думку, не слід усі правові зв'язки ототожнювати з правовідносинами, як і правовий вплив – із правовим регулюванням.

Прагнення надання теорії правовідношення статусу загальноправової призвело, серед іншого, до обґрунтування в науці вельми спірних конструкцій абсолютних правовідносин та загальних правовідносин. Не вдаючись до їх аналізу, зауважимо, що поєднання в категорії правовідносин правових зв'язків різного характеру істотно корегує той зміст, що початково вкладався в досліджуване поняття. Втім, правовідношення, як і будь-яке інше правове поняття, базується на істотних ознаках. Розширення сфери застосування категорії, пов'язане з подоланням та зміною її істотних ознак, призводить до глибоких суперечностей та руйнування меж поняття, ефективного у своїй царині.

Звертаючись до історії поширення поняття «правовідношення» в юридичній науці, слід акцентувати увагу на висновках тих вчених, котрі наголошують на запозиченні загальною теорією права положень про правовідношення із цивілістики [14, с. 31]. Ще Є. Нефедьєв свого часу, аналізуючи теорії О. Бюлова та його послідовників, правомірно і вельми підставно поставив питання про те, чи придатна категорія «правовідношен-

ня» для пояснення сутності цивільного процесу, і навіть значну кількість аргументів проти такого запозичення [15, с. 81–135]. Позиція вченого не спростована і на сьогодні. Більше того, розвиток процесуальної науки додає проблемних питань до теорії «процес – правовідношення». За умови відсутності сталого розуміння поняття «правовідношення» та його істотних ознак, постійного розширення його обсягу за рахунок різноманітних за сутністю правових явищ відповісти на поставлені питання вельми складно.

Істотною ознакою правовідношення, що відрізняє це явище від інших, є взаємний зв'язок між учасниками. Зокрема, в теорії права йдеться про те, що правовідносини є формою взаємовідносин суб'єктів права [16, с. 503].

В одному з підручників викладене таке пояснення сутності правовідносин: «Суб'єкти правових відносин взаємно пов'язані між собою юридичними правами та обов'язками, котрі в правовій науці прийнято називати суб'єктивними. Цей зв'язок, власне, і є правовідношенням, в рамках якого праву однієї сторони кореспондує (відповідає) обов'язок іншої, і навпаки. Їх можна назвати зустрічними. Учасники правовідношення виступають по відношенню один до одного як уповноважені та правозобов'язані особи; інтереси однієї можуть бути реалізовані тільки через інтереси іншої» [17, с. 528]. Така думка підтримана й іншими теоретиками права [18, с. 82, 85; 19, с. 449].

Таким чином, незважаючи на різноманіття теоретичних поглядів на поняття та структуру правовідношення, думки науковців відзначаються високим рівнем одностайності в частині визнання обов'язковою, істотною, сутнісною рисою правовідносин характер зв'язку суб'єктів, що полягає в наявності в них взаємних прав та обов'язків. З аналізу наукової літератури слідує, що саме зміст стає тією рисою, котра виокремлює правовідносини з-поміж інших правових конструкцій. Завдяки ідентифікації змісту у вигляді взаємних прав і обов'язків відбувається формування правовідношення як якісно специфічної правової категорії.

І суб'єкти, і об'єкти правовідношення існують як окремі правові явища. Правовідношення з'являється тоді, коли виникає правовий зв'язок. У цьому контексті заслуговує на увагу думка А.К. Стальгевича про те, що ніяких інших елементів, окрім взаємних прав та обов'язків, правовідношення не містить [20, с. 31]. Не досліджуючи її потенціал у повному обсязі, погодимось із науковцем у тому, що саме взаємні права та обов'язки створюють ту істотну рису, котра дає підстави для кваліфікації певного явища як правовідношення.

Певні зауваження до застосування теорії правовідносин у цивільному процесі пов'язані з її абстрактністю. Окремі автори говорять про те,

що теорія процесуальних відносин, вибудовуючи досить абстрактні правореалізаційні схеми, так і не показала в цілому реальну систему мотиваційних механізмів поведінкової діяльності суб'єктів процесу, не розкрила технології взаємодії суб'єктів у цивільністичному процесі [21, с. 31]. Науковці підкреслюють, що суспільні відносини виникають між людьми, однак люди не перетворюються на складові частини цих відносин [20, с. 29]. За твердженням В.М. Протасова, в цілісних характеристиках правовідносин суб'єктам місця вже не знаходилося, а «безсуб'єктне» дослідження суспільних відносин складає біду не тільки правознавства, але й суспільствознавства в цілому [22, с. 110–111].

Повертаючись до цивільного процесу, зауважимо, що саме із взаємним характером прав та обов'язків виникають основні проблеми під час використання теорії правовідносин у сфері цивільного процесу. У найбільш загальному вигляді можна сказати, що зв'язок суб'єктів цивільного процесу існує, але його структура не відповідає ustalеним і загальноновизнаним доктринальним положенням про зміст правовідносин.

Більшість науковців пропонують узгодження наявної колізії, корегуючи положення загальної теорії правовідносин в процесуальних дослідженнях. Так, М.А. Гурвич вважав, що взаємодія учасників процесу будується як за моделлю правового зв'язку на підставі суб'єктивних цивільних процесуальних прав та відповідних їм обов'язків, так і за моделлю «правової зв'язаності» всіх учасників процесуального правовідносин на підставі процесуальних прав (правомочностей) суб'єктів процесу на одностороннє волевиявлення, в силу чого дії в процесі однієї сторони не можуть бути юридично байдужими для іншої сторони (ідея «багатогранності» процесуальних правовідносин) [23, с. 65]. Наприклад, І.В. Стасюк приходиться до висновку, що зміст процесуального правовідносин можуть складати і два процесуальні обов'язки, що лежать на кожній зі сторін правовідносин [24, с. 9]. Інші автори говорять про те, що правовідносини розглядаються в якості специфічного соціального зв'язку, і цей зв'язок найбільш конкретно проявляється не стільки в наявності в його суб'єктів правомочностей, юридичних обов'язків, скільки завдяки тому, що компоненти, які складають його в конкретних правовідносинах, зв'язані між собою, завжди кореспондують один одному [25, с. 10]. О.Г. Лук'янова стверджує, що відповідність прав та обов'язків притаманна лише для правовідносин, що складаються між рівноправними учасниками правового відносин. Змісту правовідносин за участю владного суб'єкту притаманний дещо інший характер зв'язку. З одного боку, слід виділяти повноваження владного суб'єкта, а з іншого, – відповідні їм процесуаль-

ні права та юридичні обов'язки звичайних учасників процесу [26, с. 222]. Т.В. Сахнова вважає, що процесуальні відносини складаються з приводу реалізації процесуальних прав та обов'язків, однак самі процесуальні права та обов'язки не можуть входити в зміст правовідносин (з тієї причини, що існують незалежно від конкретного процесуального відношення, на відміну, наприклад, від матеріального правовідношення) [27]. Натомість Т.І. Євстифеева наполягає на тому, що суб'єктивні цивільні процесуальні права виникають і існують поза правовідносинами до початку їх реалізації; цивільні процесуальні обов'язки, навпаки, є завжди елементами правовідносин та з'являються в зобов'язаних осіб із початком реалізації суб'єктивного права його носієм [28, с. 4].

Разом із тим наявні і погляди, засновані на висновку про те, що теорія правовідносин не має застосування у сфері цивільного процесу. Зокрема, заслуговують на увагу позиції окремих німецьких процесуалістів, проаналізовані в роботі Ю.Ю. Грибанова. Йдеться про те, що правові зв'язки сторін, як учасників судочинства, навряд чи можна охарактеризувати як правовідношення, оскільки обов'язкам ще не протистоїть право в повному розумінні цього слова, а скоріше інтерес, рівно як і обов'язок суду винести рішення не кореспондує праву на судовий захист, а існує незалежно від нього в якості конституційного обов'язку суду як органу юстиції. Тому окремі вчені характеризують процесуальні правовідносини як «неповні, або неготові правовідносини», а інші стверджують про відсутність правовідносин в істинному значенні цього слова [29, с. 52–53].

На нашу думку, сьогодення правової науки переконує в наявності ustalеного розуміння правовідносин як зв'язку, заснованого на взаємних (курсив мій – *Авт.*) правах та обов'язках. Така схема непридатна для цивільного процесу, характер правового зв'язку суб'єктів якого є більш складним та різноманітним. Тому слід визнати, що використання конструкції правовідносин у сфері цивільного процесу викликає значну кількість зауважень. Обґрунтування О. Бюловим та його послідовниками теорії «процес – окреме самостійне правовідношення» свого часу було вагомим кроком у доведенні самостійності цивільного процесу по відношенню до матеріальних галузей. Разом із тим значення конструкції правовідносин для з'ясування внутрішніх зв'язків цивільного процесу викликає сумніви.

З урахуванням викладеного ми підтримуємо позицію А.О. Павлушиної про те, що в процесуальних галузях права, де найбільш цікавою є саме динамічна, стадійна, розгорнута в часі сторона права, правовідношення як характеристика хоча і не виключається, але, здається, не є вичерпною [30, с. 44]. Важко заперечити факт наявності між

суб'єктами цивільного процесу зв'язків, врегульованих правом, якого достатньо для визнання існування цивільних процесуальних правовідносин. Втім, модель правовідношення, в тих суттєвих рисах, в яких вона існує на сьогодні у вітчизняній правовій науці, не є вельми плідним способом пізнання сутності цивільного процесу з огляду на її обмежені можливості в поясненні його внутрішньої динаміки, виявленні рушійних сил та засобів їх реалізації, встановленні способів взаємодії різних суб'єктів, формуванні алгоритмів визначення їх результатів.

Альтернативу застосуванню конструкції правовідносин складає діяльнісний підхід. Зокрема, Д.Я. Малєшин вважає застосування діяльнісного підходу найбільш ефективним, зважаючи на те, що цивільний процес характеризується, в першу чергу, динамічністю [31, с. 37]. І.І. Черних зазначає, що діяльність – відображення правової дійсності в її динаміці, в розвитку функцій та, що особливо важливо, в розкритті здатностей, мотивів та цілей суб'єкта діяльності [32, с. 683]. Варто визнати певні переваги діяльнісного підходу в тому, що він є специфічним для процесуальної сфери, не відчуває тягаря теоретичних висновків, зроблених у сфері і на підставі матеріально-правових явищ. Разом із тим наявні і деякі пробіли, зумовлені, серед іншого, недостатнім урахуванням чинників взаємозв'язку і взаємодії множини суб'єктів цивільного процесу.

Значна кількість авторів будує теорію процесу на поєднанні правовідносин та діяльності. Так, окремі вчені обґрунтовують думку про те, що зміст правовідносин складається з правомочностей, обов'язків та поведінки його суб'єктів [33, с. 50–56; 34, с. 12–19; 35, с. 27]. О.В. Гагаринов визначає сутність процесу взаємозв'язку процесуальної діяльності і процесуальних відносин, яка носить діалектичний характер та підкоряється дії закону єдності і боротьби протилежностей. Вчений підкреслює, що взаємодія процесуальної діяльності і процесуальних відносин – це внутрішнє джерело розвитку (руху) цивільного процесу [36, с. 90]. У цілому підтримуючи підхід до з'ясування сутності цивільного процесу через синтез окремих положень, вироблених у теорії правовідношення та діяльності, вважаємо, що для цього необхідне більш чітке та послідовне їх узгодження.

Тому перспективним представляється погляд на цивільний процес через призму такої категорії, як взаємодія, яка з певною долею умовності може тлумачитися як синтез процесуальних зв'язків та процесуальної діяльності. Але, на відміну від наявних у науці спроб пов'язати правовідношення та процесуальну діяльність шляхом кваліфікації останньої в якості структурного елемента правовідношення, автор цього дослідження виходить із синхронності застосування елементів відповідних

конструкцій. Відповідно, основними завданнями використання конструкції взаємодії є з'ясування характеру правових зв'язків між суб'єктами процесу та пояснення динаміки його розвитку.

Література

1. Рыбалов А.О. Проблемы классификации гражданских правоотношений : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / А.О. Рыбалов ; Санкт-Петербургский госуниверситет. – СПб., 2007. – 26 с.
2. Петухова А.В. Социологическая концепция права в России : историко-теоретический подход, XIX–XX в. : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / А.В. Петухова ; Нижегородский ГУ. – Н. Новгород, 2012. – 28 с.
3. Муртазаева Г.Н. К вопросу о социально-юридической природе феномена «правоотношение» / Г.Н. Муртазаева // Юридический мир. – 2007. – № 4. – С. 77–80.
4. Власова Т.В. Прецедентное право Англии: теоретико-сравнительный анализ : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Т.В. Власова ; Российская академия государственной службы при Президенте РФ. – Москва. – 2002. – 179 с.
5. Кикоть Г.В. Юридичні факти в системі правовідносин : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Г.В. Кикоть ; Київський національний університет ім. Тараса Шевченка. – Київ, 2006 – 19 с.
6. Халфина Р.О. Общее учение о правоотношении / Р.О. Халфина. – М. : Юридическая литература, 1974. – 352 с.
7. Сурилов А.В. Теория государства и права / А.В. Сурилов. – Киев ; Одесса : Выща школа, 1989. – 438 с.
8. Дрейшев Б.В. Проблемы правотворческой деятельности органов советского государственного управления : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.02 / Б.В. Дрейшев ; Ленинградский государственный университет им. А.А. Жданова. – Л., 1978. – 34 с.
9. Толстой Ю.К. К теории правоотношения / Ю.К. Толстой. – Л. : Издательство Ленинградского Университета, 1959. – 88 с.
10. Общая теория права и государства / Под ред. В.В. Лазарева. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Юристъ, 1996. – 472 с.
11. Решетов Ю.С. Реализация норм права и правоотношения / Ю.С. Решетов // Правоведение. – 1976. – № 6. – С. 24–30.
12. Ахматов И.И. Уголовно-процессуальное отношение в системе правового регулирования / И.И. Ахматов // Юридические науки: проблемы и перспективы: материалы II междунар. науч. конф. (г. Пермь, январь 2014 г.). – Пермь : Меркурий, 2014. – С. 82–86.
13. Элькин П.С. Толкование и применение норм уголовно-процессуального права / П.С. Элькин. – М., 1967. – 192 с.
14. Иванов Р.Л. Правоотношение как форма реализации права / Р.Л. Иванов // Вестник Омского университета. Серия «Право». – 2009. – № 4(21). – С. 30–41.
15. Нефедьев Е.А. К учению о сущности гражданского процесса: Соучастие в гражданском процессе. Соучастие по немецкому и французскому праву / Е.А. Нефедьев. – Казань : Тип. Ун-та, 1891. – 231 с.
16. Нерсисянц В.С. Общая теория права и государства / В.С. Нерсисянц. – М. : Издательская группа НОРМА-ИНФРА. – М., 1999. – 552 с.
17. Теория государства и права: курс лекций / под ред. Н.И. Матузова и А.В. Малько. – 2-е изд. – М. : Юристъ, 2000. – 776 с.

18. Алексеев С.С. Общая теория права. В двух томах. Т. II / С.С. Алексеев. – М. : Юрид. лит. 1982. – 360 с.

19. Теория государства и права. Учебник для юридических вузов и факультетов / под ред. В.М. Корельского и В.Д. Перевалова. – М. : Издательская группа НОРМА–ИНФРА-М, 1999. – 570 с.

20. Стальгевич А.К. Некоторые вопросы теории социалистических правовых отношений / А.К. Стальгевич // Советское государство и право. – 1951. – № 3. – С. 23–31.

21. Zubovitch M.M., Zubovitch E.M. О структуре гражданских (арбитражных) процессуальных правоотношений / М.М. Зубович, Е.М. Зубович // Сибирский юридический вестник. – 2005. – № 1 – С. 31–34.

22. Протасов В.Н. Правоотношение как система / В.Н. Протасов. – М. : Юрид. лит., 1991. – 143 с.

23. Гурвич М.А. Гражданские процессуальные правоотношения и процессуальные действия / М.А. Гурвич // Труды ВЮЗИ. – Том 3. – М., 1965. – С. 62–116.

24. Стасюк И.В. Процессуальная обязанность в гражданском и арбитражном судопроизводстве : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.15 / И.В. Стасюк ; Российская академия народного хозяйства и государственной службы при Президенте Российской Федерации. – Москва, 2013 – 35 с.

25. Погребной И.М. Общетеоретические проблемы производств в юридическом процессе : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / И.М. Погребной ; Харьковский юридический институт. – Харьков, 1982. – 214 с.

26. Лукьянова Е.Г. Теория процессуального права / Е.Г. Лукьянова. – М. : Норма, 2003. – 240 с.

27. Сахнова Т.В. К теории гражданских процессуальных отношений / Т.В. Сахнова // Teise/Law. – 2008. – Vol. 68.

28. Евстифеева Т.И. Гражданские процессуальные правоотношения : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.15 / Т.И. Евстифеева ; СГАП. – Саратов, 2001. – 154 с.

29. Грибанов Ю.Ю. Рассмотрение дел в порядке упрощенного производства в гражданском и арбитражном процессе: сравнительное исследование правовых систем России и Германии : дис. ...канд. юрид. наук : 12.00.15 / Ю.Ю. Грибанов ; Кемеровский государственный университет. – Кемерово, 2007. – 235 с.

30. Павлушина А.А. Теория юридического процесса: проблемы и перспективы развития : автореф. дис... д-ра юрид. наук : 12.00.01 / А.А. Павлушина; Нижегородская академия МВД России. – Нижний Новгород, 2005. – 58 с.

31. Малешин Д.Я. Структура гражданской процессуальной деятельности / Д.Я. Малешин // Вестн. Моск. Ун-та. Сер. 11. Право. – 2010. – № 4. – С. 36–60.

32. Черных И.И. Процессуальная деятельность как объект науки гражданского процессуального права / И.И. Черных // LEX RUSSICA (Научные труды МГЮА). – 2011. – № 4. – С. 677–685.

33. Мозолин В.П. О гражданско-процессуальном правоотношении / В.П. Мозолин // Советское государство и право. – 1955. – № 6. – С. 50–56.

34. Щеглов В.Н. Гражданское процессуальное правоотношение. – М. : Юрид. лит., 1966. – 168 с.

35. Джалилов Д.Р. Гражданское процессуальное правоотношение и его субъекты. – Душанбе, 1962. – 41 с.

36. Гагаринов А.В. Взаимосвязь и взаимодействие гражданского процессуального права, гражданского процесса и гражданской процессуальной формы : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / А.В. Гагаринов ; Ленинградский государственный университет им. А.А. Жданова. – Л., 1988. – 134 с.

Анотація

Дем'янова О. В. Окремі аспекти застосування категорії «правовідношення» у сфері цивільного процесу. – Стаття.

Стаття присвячена дослідженню окремих аспектів застосування категорії «правовідношення» у сфері цивільного процесу. Висвітлюються істотні риси конструкції «правовідношення», зокрема взаємність прав та обов'язків суб'єктів правовідношення та їх втілення в цивільному процесі. Розглядаються проблеми, пов'язані із застосуванням поняття «правовідношення» до цивільного процесу, а також переваги та недоліки діяльнісного підходу. Обґрунтовується пропозиція з дослідження цивільного процесу крізь призму такої категорії, як взаємодія.

Ключові слова: цивільний процес, правовідношення, діяльність, права, обов'язки.

Аннотация

Демьянова Е. В. Отдельные аспекты применения категории «правоотношение» в сфере гражданского процесса. – Статья.

Статья посвящена исследованию отдельных аспектов применения категории «правоотношение» в сфере гражданского процесса. Освещаются существенные черты конструкции «правоотношение», в частности взаимность прав и обязанностей и их воплощение в гражданском процессе. Рассматриваются проблемы, связанные с применением понятия правоотношения к гражданскому процессу, а также преимущества и недостатки деятельностного подхода. Обосновываются предложения по рассмотрению гражданского процесса через призму такой категории, как взаимодействие.

Ключевые слова: гражданский процесс, правоотношение, деятельность, права, обязанности.

Summary

Demyanova O. V. Separate aspects of application of the category «legal relationship» in the sphere of civil process. – Article.

Article is devoted to research of separate aspects of application of the category «legal relationship» in the sphere of civil process. Essential lines of a design «legal relationship», in particular, reciprocity of the rights and duties, and their embodiment in civil process are lit. The problems connected with application of concept of legal relationship to civil process, and also advantages and shortcomings of activity approach are considered. Locate the offer on consideration of civil process through a prism of such category as interaction.

Key words: civil process, legal relationship, activity, rights, duties.